

"ואפילו על דר' ... לית היא פליגא"

משה עסיס

הביטוי "ואפילו על דר' ... לית היא פליגא", מופיע י"ב פעמים² בירושלמי כ"ל³, שהן י"א⁴. בדרך-כלל הוא מופיע בתור הסיפא של מבנה סגנוני קבוע, שהרישא שלו היא: לית הדא פליגא על ר'⁵...; אבל יש שקודם לו מאמר אחר⁶ בעל כוונה דומה.

בפירושו של ביטוי זה נחלקו המפרשים. פני-משה מפרש אותו בדרך-כלל בניחותא⁷ מתוך דוחק רב⁸, וכיוצא בו קרבן-העדה⁹. גם הרש"ס לפנייהם הולך בדרך זו¹⁰, להוציא מקום אחד¹¹, שנראה שהוא מפרש אותו בלשון קושיה¹². אבל כבר הרא"ף, אחרי שפירשו בב' מקומות מסדר זרעים¹³ בניחותא, חזר בו בפירושו לגזיקין, והעלה שהוא תמיד

- 1 ולפעמים: ואפילו כר'. ראה להלן סי' 7–10. וכולם במסכת נזיקין.
- 2 ואלה הם: פאה פ"ז ה"ח, כ ע"ג, שו' 44; דמאי פ"ב ה"ג, כב ע"ד, שו' 61; שם פ"ג ה"ב, כג ע"ב, שו' 50; מעשרות פ"ד ה"ב, נא ע"ב, שו' 24; שבת פ"ט ה"א, יא ע"ד, שו' 47; פסחים פ"ד ה"ט, לא ע"ב, שו' 44; מועד קטן פ"א ה"ו, פ ע"ד, שו' 35; בבא קמא פ"ב ה"א, ב ע"ד שו' 40; שם פ"י ה"א, ז ע"ב 37; בבא בתרא פ"ט ה"א, יו ע"ד, שו' 50; שם פ"י ה"ד, יז ע"ג, שו' 50; שבועות פ"ו ה"ד, לו ע"א, שו' 40.
- 3 שכן קרוב לוודאי שהביטוי חסר בכתיבות פ"ג ה"ד, לו ע"א, שו' 37. ראה להלן סי' 11, ד"ה ואפילו.
- 4 שכן הסוגיות בפאה ופסחים הן סוגיה אחת כפולה.
- 5 ולפעמים: דרבי. ראה להלן סי' 2–4.
- 6 בבבא קמא פ"ב ה"א: אמר רבי זעירא מתניתא פליגא עלוי [דרבי אילא] (ראה מה שהגהתי להלן סי' 7); בבא בתרא פ"ט ה"א: מתניתא פליגא על רבי לעזר; שם פ"י ה"ד: מתניתא פליגא על רבי בא; שבועות: כך משיב ריש לקיש לרבי יוחנן על דעתך דת מר ... והתנינן. עיין בפירושי לסוגיות הנ"ל. אבל בבבא בתרא פ"י ה"ד הוא פירש על-פי המקבילה בגטין פ"ד ה"ב, ולא נזקק לפירוש ביטוי זה שם.
- 7 במעשרות ד"ה אפי' על דר"ש, הוא אף מושך ביטוי זה למעלה; ובבבא בתרא פ"ט ה"א, ד"ה פתר לה משום יאוש, הוא מחלק אותו לחצאין, חציו הראשון לפניו, והשני לאחריו.
- 8 ראה בפירושי לשבת, פסחים ומועד קטן.
- 9 ראה בפירושי לפאה, דמאי פ"ג ה"ב, ומעשרות. וכן פירש השד"י לפאה, ולבבא קמא פ"ב ה"א.
- 10 דמאי פ"ב ה"ג.
- 11 בד"ה ואפילו על דר' יוסי, "דלדידיה גמי קשיא וכו' ומשני תמן למעשרות וכו'".
- 12 בדמאי פ"ב ה"ג ד"ה ואפילו על דר': "לא מבעי' על רבי יונה לא קשיא כדשנינן אלא אפילו לרבי יוסי וכו' דהתם למעשרות דחמיר להו וכו'"; וראה שם פ"ג ה"ב ד"ה לית הדא פליגא.

בתמיהה¹⁴, וכמו הרישא של מבנה זה¹⁵. וכן הרו"ף בפירושו "אהבת ציון"¹⁶. גם שאר המפרשים, ראשונים ואחרונים¹⁷, עמדו על פירוש זה לפרקים. והוא הפירוש היוצא מעיון בסוגיות הנ"ל, מו"י התימה¹⁸ הקודמת לו, ומהמקבילות לשלוש¹⁹ מן הסוגיות האלה, ששתיים מהן²⁰ הן מעריכה אחרת.

14 בבבא קמא פ"ב ה"א ד"ה ואפי' כר"ז לית הוא פליגי (כך !): "בתמיהה וכו' וכן משמע הסוגיא בכל מקום בהאי לישנא ואפי' על פלוני לית היא פליגא בלשון בתמיהה ולא בניחותא וכן עיקר". וראה עוד בפירושו לבבא קמא פ"י ה"א, בבא בתרא שם ושם. וכבר עמד על פירוש זה בסוף ביאורו לזרעים. שכן הוא כו' במעשרות, שם, ד"ה ואפי' על דריש לקיש, "בתמיהה". אבל עדיין לא כלל בו כלל.

15 וכדברי הרידב"ז במועד קטן שם ד"ה תני אבל: "והפ"מ ז"ל מפרש לית הדא פליגי [כך !] בניחותא וזה דוחק דבכ"מ בירושלמי הוא בתמיהה ובלשון קושיא הוא ובכל [כך !] אחר ואתר". ובניגוד למש"כ הוא עצמו בשבת שם ד"ה ר"ז ר"א; "ולית הדא פליגי [כך !] על ר' יוחנן בניחותא, וכן מצוי כמה פעמים, לדוגמא בירושלמי פ"ג דגטין דלית הוא פליגא לר"י אבל פליגי דרשב"ל וכו'". וכן כתב בבבא קמא פ"י ה"א ד"ה רב אמר יורש, ובעבודה זרה פ"ג ה"ו ד"ה מתניתא כמ"ד. וכוונתו לגטין פ"ג ה"ה, מה ע"א, שו' 12: לית הדא פליגא על רבי יוחנן. ראה מש"כ בתו' הרי"ד שם ד"ה לית הדא פליגא, בשם הרשב"א. אבל ראה לפי שעה מה שהגיה באותה סוגיה ב"שערי תורת א"י", עמ' 415.

16 אחרי שפירש בפאה שם ד"ה ואפילו על רבי הושעיא, את הביטוי בניחותא, "כלו' ומסיפא דסיפא וכו' לית להקשות על ר' הושעיא וכו'", חזר בו בפירושו לדמאי פ"ב ה"ג ד"ה ואפילו על דר' יוסי, וכתב שם: "דרך הש"ס זה אם המקשין [כך !] מקשה לחד מאן דאמר והתרצן משיבו ומוסיף והולך וכי לא יש לך להקשות גם לאידך מאן דאמר אלא ע"כ דצריך לתרץ וכו' תריץ גם כן על קושייתך באופן זה. וכן מצינו לקמן פ"ג הל"ב ולית הדא פליגא על דר' מאיר דאמר כיון שאדם מבקיר וכו' שנייא היא שהזוכה זוכה בדקה וכו' ואפי' על ר' יוסי לית הדא פליגא וכו' (ובבבלי בא בסגנון זה ולטעמך לר' פלוני מי ניתא וכו' אלא מאי אית לך למימר וכו' הכי נמי לר' פלוני) ועי' פאה סוף פ"ז".

17 השדהיהושע בבבא קמא פ"י ה"א ד"ה ואפי' כשמואל; ובבבא בתרא פ"ט ה"א ד"ה ואפי' כשמואל לית היא פליגא: "בתמיהה את אמרת דפליגא אר' לעזר ותימה הוא דאטו אפי' לשמואל לית הוא פליגא, ודאי פליגא הוא". הרידב"ז לרמב"ם הלכות מעשר פ"א ה"ז (והביאו באהצו"י לדמאי, עמ' 99, ד"ה ואפי' על): "ובירושלמי פריך עלה דרבי יוסי וכו' ומתרג שניא היא וכו'". ביאורי הגר"א לפאה שם: "ומשני שניא היא" (כ"י א'); ולמעשרות שם: "והשתא פריך ממתני' להיפך על ריש לקיש וכו' ומשני" (כ"י א'). ס' גיר לדמאי פ"ב ה"ג ד"ה לית הדא פליגא: "ומדייק תו ואפילו על דרבי יוסי וכו' אמאי לא פליג הכא רבי יהודה ומשני וכו'". וראה עוד דבריו שהבאתי להלן הע' 27. הרידב"ז לדמאי שם ד"ה הא מכלל: "ופריך ואפילו על דר' יוסי נמי וכו' ומשני"; לבבא קמא פ"ב ה"א ד"ה מהו שתקבל: "ואפילו לר"א לית היא פליגי בתמי". רבי בצלאל הר שושן בפירושו "שושן בצלאל", ירושלים, תרצ"ח, למעשרות שם.

18 על וי"ו זו אני מקווה להרחיב את הדיבור במקום אחר.
19 בשבת: ואפילו על רבי שמעון בן לקיש לית היא פליגא = לית הדא פליגא על רבי שמעון בן לקיש (עבודה זרה פ"ג ה"ה, מג ע"ב, שו' 12); בבא בתרא פ"ט ה"א: ואפילו בשמואל לית הוא פליגא = וסיפא פליג' על שמואל מן הדא דרבי יוסה (יבמות פ"ד ה"א, ה ע"ג שו' 25); שם פ"י ה"ד: ואפילו כרבי [לא] לית היא פליגא = מתניתא פליגא על רבי אילי (גטין פ"ד ה"ב, מה ע"ג, שו' 48). ואני מעתיק את המקבילות האלה בשלמותן להלן סי' 5, 9, 10.
20 יבמות וגטין.

המבנה הנזכר מציע תיבותות על דברי אמוראים חלוקים בדרך-כלל²¹, מתוך משניות וברייתות²². בדרך-כלל, התיבותות הן ממאמר אחד ממש²³, לעתים הן יוצאות מחלקים שונים של מאמר אחד²⁴ או מהרישא והסיפא של משנה אחת²⁵, ובמקום אחד הן משני מקורות שונים²⁶. המלה "ואפילו" שבסיפא, מלמדת שהתיבותא על חכם זה לא נתעוררה עד עכשיו, או שהתיבותא על הראשון גלויה ומבוארת יותר מזו שעל השני²⁷. זוהי משי-מעוה של מבנה זה, כפי שמתחייב מצורתו וכפי שמתגלה בסוגיות. אבל יש כאן יוצאים מן הכלל²⁸. בדרך-כלל, תיבותות אלה מוצאות את פירוקן, להוציא ב' מקומות²⁹. סוגיות אלה ברובן הן סתמיות, גם בקושיה גם בתירוק; להוציא ב' מקומות³⁰ שבהם נתפרשו שמות המתרצים, מקום אחד³¹ שבו נתפרש שם המקשה, ומקום אחד³² שבו נתפרשו ברישא שמות המקשה והמתרץ, ובסיפה שמות המתרצים בלבד.

משנזקקתי לעיין באותן סוגיות מתוך תפיסה אחידה של ביטוי זה, ראיתי שיש צורך לדון פה ושם בהגהתן ופירושן, או להעיר הערות מתודיות על סידורן. את ההגהות, הפי-רושים וההערות הללו, הריני בא להציע כאן, לרוב בדרך קצרה, לפי סדר הסוגיות:

1. פאה פ"ז ה"ח, כ ע"ג, שו' 42—46 = פסחים פ"ד ה"ט, לא ע"ב, שו' 42—46:

לית הדא פליגא על רבי יוחנן דרבי יוחנן אמר מכיון שעבר עליו ושכחו הרי הוא שכחה. שנייא היא בעריס שדרכו לבחון. ואפילו על רבי הושעיא לית היא פליגא דרבי הושעיא אמר רומס הייתי זתים עם רבי חייה הגדול אמ' לי כל זית שאת יכול לפשוט ירך ליטלו אינו שכחה שנייא היא שכל רוגליות. ורוגליות אומן בפני עצמו.

21 להוציא דמאי פ"ג ה"ב, שהדברים מתייחסים לר' מאיר ור' יוסי. וכבר כתב שם הרא"ף ד"ה לית הדא: "לאו דווקא נקט הש"ם האי לישנא, אלא לישנא דעלמא היא ורגילות לשון נקט ל' נמי הכי [כלומר הכא — מ"ע] וכלומר בין לר"מ בין לר"י אתיא מתני' שפיר וכו'". כלומר, המינוח כאן הוא באשגרה.

22 מבריות בג' מקומות בלבד: מועד קטן, בבא קמא פ"ב ה"א, בבא בתרא פ"ט ה"א. בשאר הסוגיות, הקושיות הן מתוך משנתנו.

23 בדמאי שם ושם, שבת, מועד קטן, בבא קמא פ"י ה"א, בבא בתרא פ"ט ה"א.

24 במעשרות (ולשון הרא"ף שם ד"ה ואפי' על דריש לקיש: "לר"י פריך מדנקט ולקטום לשבת ולריש לקיש פריך מתינוקות"; והקדימו את הקושיה על ר"י, למרות ש"תינוקות" מופיעה תחילה במשנה, משום שהקושיה לר"י מבוארת יותר, ראה מש"כ לקמן בהמשך, והע' 27), ובבא קמא פ"ב ה"א.

25 בפאה, בבא בתרא פ"י ה"ד. 26 בשבועות.

27 וכדברי ס' ניר, בדמאי פ"ג ה"ב ד"ה ואפילו על דר' יוסי: "הנה זה סגנון הירושלמי בכמה מקומות וענינו לפי ענ"ד דלית הדא פליגא דרישא היא העיקר דמשמע לו דקשה לאוקמי מתניתין אליבא דההוא תנא כמו בבבלי לימא מתניתין דלא כהאי תנא, ואחר שמיישב דאתי גם אליביה מפלפל הגמרא לעצמו דלאידך תנא למה הוא טפי ניחא לו, ומיישב ומפרש הטעם. וכו'. ופריך ואפילו על דר' יוסי לית הדא פליגא כאילו אומר ולטעמך דלא ידעת מזה מה ניחא לך אליבא דר' יוסי, ומסיק דאליבא דר' יוסי הוי ניחא וכו'".

28 ראה להלן ס' 5, ד"ה ולית הדא פליגא; ס' 10, ד"ה אשר לסוגיה.

29 במועד קטן עלתה בתיבותא לר' יוחנן ולר' חנינה; ובבבא בתרא פ"י ה"ד לשני החולקים, אבל במקבילתה ביבמות תירצו הקושיות לשניהם; ואשר לבבא קמא פ"ב ה"א הנה להגהת נוע"י שם (ע"ש), גם התיבותא על ר' אילא נתפרקה.

30 מעשרות ומועד קטן. 31 בבא קמא פ"ב ה"א. 32 שבועות.

מקור מחלוקת ר' הושעיא ור' יוחנן, לעיל פ"ו ה"ד, יט ע"ג, שו' 46—48; והובאה גם בפ"ה ה"ב, יח ע"ד, שו' 32—34, להקשות על רבי הושעיא ממשנתו שם. ודברי ר' אושעיא קדמו לדברי ר' יוחנן בהצעת המחלוקת; וכאן הקדימו דברי ר' יוחנן, מכיוון שהקשו לו מן הרישא.

ל ב ח נ. כפי' הרש"ס, הרא"ף, הק"ע, וליברמן, "תוספתא כפשוטה", הביאור הארוך לפאה, עמ' 176, שו' 69—70, ד"ה בעריסין גדולים. וראה: אפשטיין, "תרביץ", ו (תרצ"ה), חוב' א, עמ' 64—65.

רוגליות ורוגליות. וכ"ה בד"ח. ובפסחים: רוגלות ורוגלות. ובכ"ר כאן: דוגלות ורוגלות. וצ"ל: רוגלית ורוגלית. וכ"ה בריב"מ כאן ובר"ש³³, ובנוסח הירושלמי של השדה-יהושע כאן.

ומקור הסוגיה כאן, שעל משנתו כאן היא שנויה. והועברה לפסחים אגב תחילתה שהוע-תקה משם לכאן. וראה: ליברמן, "על הירושלמי", עמ' 15.

2. דמאי פ"ב ה"ג, כב ע"ד, שו' 59—64:

הא מכלל דו מודי על קמייתא לית הדא פליגא על דרבי יונה דרבי יונה אמר חבירין אינן חשודין לא לאכל ולא להאכיל שלא ילך ויטמא גופו ויבא ויטמא טהרות. ואפילו על דרבי יוסי לית הדא פליגא. דרבי יוסי אמר חבירין חשודין לוכל ואין חשודין להאכיל. תמן לטהרות. אבל הכא למעשרות. הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות.

הא... קמייתא. וכ"ה בכ"ר (אבל שם: קדמיתה). והפירוש כמפרשים: "דקתני אף משמע דמודי ר' יהודה לרבנן בקמייתא וכו'" (הרש"ס). והוא לימוד רווח בירושלמי. ראה לדוגמה, יבמות פ"ח ה"א, ט ע"א, שו' 22: לית בר נש אמר אף אלא דו מודה על קדמייתא. וראה עוד מה שהבאתי במאמרי 'הגהות ופירושים בירושלמי שבת', HUCA, 48 (1977), עמ' ד, ס' 4.

לית הדא... דרבי יונה אמר חבירין וכו'. מחלוקת ר' יונה ור' יוסי והסוגיה שעליה, באה לעיל ה"ב, שו' 35 ואילך. והפירוש הנכון בה אצל ליברמן, שם, הביאור הארוך לדמיי, עמ' 211, שו' 7—8, ד"ה מימיהם של. אלא שנראה לי להגיה בה: מתניתא פליגא על רבי יונה אמרו לו על עצמו אינו נאמן וכו' (שו' 37). כלומר, מכאן יוצא שמודה ר' יהודה לחכמים שעל עצמו אינו נאמן, והוא אוכל דמאי כשהוא מתארח אצל עפ"הארץ. דילא כן, מה הם משיבים אותו: "על עצמו אינו נאמן" — היה לו להשיב: "ועליה אני חולק: אף על עצמו נאמן"³⁴. מכאן שמשנתו כר' יוסי, ולא כר' יונה. וכבר הגיה כן בס' ניר³⁵.

ויראה לי, שהסוגיה כאן מהופכת³⁶, וכצ"ל: לית הדא פליגא על דרבי יוסי, דרבי יוסי

33 ובאהצו"י כאן, עמ' 69, ד"ה ורוגליות אומן, העתיק מהר"ש: רוגליות ורוגליות.

34 שאני אומר, על התנאין שבלבו הוא מיסב, כמו שאמרו להלן שו' 55.

35 אבל משי"כ שם: "ש"מ דבזה מודה ר' יהודה שהחשוד להתארח אצל עם הארץ נחשד לאכול בביתו לעצמו", אינו. אלא אכילתו בביתו של עמי-הארץ כשלעצמה, כבר יש בה משום חוסר נאמנות, אף-על-פי שהוא אוכל מעושר בביתו.

אמר הבירין חשודין לוכל ואין חשודין להאכיל. כלומר, מעתה, מדוע אוסר כאן ר' יהודה להתארח אצל עם-הארץ, הרי אפילו אם הוא אוכל טמא אצלו, יאכיל טהור לאחרים. ותירצו: שלא ילך ויטמא גופו וכו'. כלומר, כאן מטעם אחר נגעו בה; לא משום שהוא גופו אוכל טמא, שזה אינו פוגם בנאמנותו, אלא מאחר שהלך אצל עם-הארץ ונטמא גופו אצלו, ללא כוונה, יחזור ויטמא טהרות שבביתו ויאכיל אותם לאחרים. חזרו והקשו: ואפילו על דרבי יונה לית הדא ³⁷ פליגא, דרבי יונה אמר חבירין אינן חשודין לא לאכל ולא להאכיל. כלומר, גם כשהוא מתארח אצל עם-הארץ; ואם כן, מדוע אוסר כאן ר' יהודה להתארח אצלו, ומה בכך. ותירצו: תמן לטהרות אבל הכא ³⁸ למעשרות. כלומר, במעשרות ייתכן הדבר להישמר מדמאי גם כשהוא מתארח אצל עם-הארץ, שיאכל על התנאין שבלבו, אבל כאן בטהרות לא ייתכן הדבר. וכי מה יעשה אם יתן לו בעל-הבית אוכל שהוכשר, הרי הוא אוכל טמא בעל-כורחו. ולכן אסר כאן ר' יהודה להתארח אצלו, משום שאי אפשר. הנאמן ... המעשרות. נראה לי שמאמר זה הוא באשגרה מלעיל ה"ב, שו' ⁴³. וכ"כ הרו"פ כאן, ד"ה הנאמן.

3. שם פ"ג ה"ב, כג ע"ב, שו' 48—53:

ולית הדא פליגא על דרבי מאיר דרבי מאיר אמר כיון שאדם מבקיר דבר ויצא מרשותו הבקירו הבקר. שנייא היא שהזכה זכה בדקה ואין המבקיר מבקיר בגסה. ואפי' על ר' יוסי לית הדא פליגא דר' יוסי אמר אין הבקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בזכיה אין הבקירו הבקר שנייא היא שהמבקיר מבקיר בגסה ואין הזוכה זוכה בדקה.

דרבי מאיר אמר ... דר' יוסי אמר וכו'. מקור מחלוקת ר"מ ור"י בנדרים פ"ד ה"י, לח ע"ד, שו' 33—34 ³⁹. ולשונם שם: תני רבי מאיר אומר כיון שאדם מבקיר

36 ושני טעמים לדבר: א. הקושיה על ר' יוסי היא יותר גלויה ומפורסמת מזו שעל ר' יונה, ומן הראוי להקדימה. שהרי לרבי יוסי מותר להתארח אצל עם-הארץ, ולאכול לא מעושר אצלו, ועדיין אין אדם מפסיד נאמנותו בכך. אם-כן, מדוע בטהרות אוסר ר"י להתארח אצלו? ואילו על ר' יונה, שהטעם הוא משום שאין חשודין לאכול לא מעושר גם אצל עם-הארץ, שמא כאן אין הדבר אפשרי כל-כך, כמו שהוא באמת. ב. לפי הנוסח שלפנינו, הרי התירוץ: "שלא ילך ויטמא גופו וכו'", הוא מוקשה מאוד. היה להם לומר שבטומאה אי אפשר להישמר. ועוד, כשטימא גופו שם, כבר טימא מה שאכל, ואיך נאמר: "אינן חשודין לאכול"? לשון אחר: לר' יונה אכילתו אצל עם-הארץ צריכה להיות אסורה לגופה, ולא משום חשש שמא יטמא טהרות שבביתו. מכל-מקום, פירושי בסוגיה קרוב מאוד לפ"מ. וכבר מצאנו סוגיה מהופכת כך, במבנה הסגנוני הזה. ראה להלן סי' 4, ד"ה ובכ"ר.

37 צ"ל: היא, וכו' בכ"ר.

38 בהגהות הגר"א: "תמן למעשרות, אבל הכא לטהרות, כצ"ל" (כ"י ב'). וכן הגיה לונץ בהוצאתו. אבל בס' גיר: "ואין לשון תמן מכיון [כך] ומצוי בן בש"ס זה, ואיפכא צריך לומר הכא לטהרות תמן למעשרות". וכי"ב ברו"ף כאן ד"ה תמן לטהרות: "והאי תמן הוא שלא בדיוק וצ"ל: הכא, ומצינו דוגמתו בהרבה מקומות"; ובד"ה אבל הכא למעשרות: "צ"ל אבל תמן למעשרות". אבל דבריהם לא ייתכנו. שכן כלל הוא בירושלמי ש"תמן" קודמת ל"הכא" (כמ"ש במאמרי 'קטע של ירושלמי סנהדרין', 'תרביץ', מו (תשל"ז), עמ' 79, ד"ה מחלפה). על-כל-פנים, מקום זה עדיין צריך עיון.

39 וראה בבלי שם מג ע"א.

יצא דבר ⁴⁰ מרשותו, רבי יוסי אומר אין הבקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בדמיה ⁴¹. וכצ"ל כאן. והלשונות "הבקירו הבקר" ו"אין הבקירו הבקר", הם באשגרה מפאה פ"ו ה"א יט ע"ב, שו' 33—35. והפ"מ נדחק מאוד. ובביאורי הגר"א מחקו את הלשון השני. וכ"כ הרו"פ, כאן ד"ה אין הבקירו הבקר, "נראה מיותר ויש למחוק". ופירוש סוגיה זו עדיין צריך עיון.

4. מעשרות פ"ד ה"ב, נא ע"ב, שו' 22—27 :

לית הדא פליגא על דרבי יוחנן דרבי יוחנן אמר השבת טובלת מפני שלקטום לשבת. הא אם לקטום שלא לשבת לא. רבי יונה בשם רב המנונא אפי' לקטום לשבת אוכל מהן עראי לערב שבת אפילו על דרבי שמעון בן לקיש לית היא פליגא. ולא תינוקות אינון ואפילו לקטום לשבת כמי שלקטום שלא לשבת. רבי יוסי בשם רבי הילא תיפתר שלקטום עד דמדומי חמה והוכיח מעשה שלהן על מחשבתם.

מקור מחלוקתם של ר"י ור"ל, לעיל פ"ב ה"ג, מט ע"ד, שו' 13—15: פירות שלקטן שלא לצורך השבת וקדשה עליהן השבת רבי יוחנן אמר השבת טובלת, רבי שמעון בן לקיש אמר אין השבת טובלת. ופירוש הסוגיה פשוט. ראה בר"ש למשנתנו, הרא"ף וביאורי הגר"א ⁴².

לית הדא ... מפני שלקטום וכו'. מן הראוי היה שיקדם הדקדוק מדברי המשנה "מפני שלקטום וכו'", המציע את הקושיא שעל רבי יוחנן, "לית הדא וכו'". אלא ששמרו כאן על צורתו של מבנה זה, הפותח כמעט בכל מקום: לית הדא פליגא וכו'. אפילו על. צ"ל: ואפילו, וכ"ה בכי"ר. וכ"ה בכל בכי"ל: עם, וכצ"ל. וכ"ה לעיל שו' 21 גם עד דמדומי חמה. וכ"ה בכי"ר. אבל בכי"ל: עם, וכצ"ל. וכ"ה לעיל שו' 21 גם בד"ו (אבל בכי"ר גם שם בשיבוש: עד). וכסגנון זה: תרומות פ"ח ה"ט, מו ע"א: תיפתר שגוליה לה ספק טומאה עם דימדומי חמה (דרך ס' ניר), פסחים פ"ח ה"ח, לו ע"ב, שו' 9: תיפתר בשנקבר עם דימדומי החמה.

ובכי"ר הסוגיא מהופכת ⁴³: לית הדא על ⁴⁴ פליגא על ריש לקיש דריש לקיש אמ' אין שבת טובלת מפני שלקטום ... אמ' ר' יוסה בשם ר' אילא ואפילו ליקטום ... ואפילו על דר' יוחנן לית הדא פליגא ולא תינוקות אינון ... ר' יונא בשם רב המנונא תיפתר שלקטום ... מחשבתם. והעיקר כנוסח שלנו, כמבואר למעין. וכ"ה בר"ש. אבל בשמות המתרצים, ייתכן שנוסח כ"י עיקר. שהרי בשם רב המנונא עצמו נאמר לעיל, שו' 20—21: רבי זעירא בשם רב המנונא תיפתר בשלקטום עם דמדומי חמה וכו'. ואילו כאן הוא פותר אותה בדרך אחרת, לנוסח כ"ל. וכבר הרגיש הרא"ף בקושי זה, וכתב בד"ה רבי יונה: "הכי מתרץ רב המנונא אליביה דר"י אבל ר"ה עצמו לא ס"ל הכי".

40 צ"ל: מבקיר דבר יצא.

41 צ"ל: בזכיה, כמו שהגיהו בד"ח.

42 ושלא כרש"ס ד"ה ואפי' עליה דריש לקיש, וד"ה ר' יוסי.

43 הרישא של הקושיות בלבד, וכן שמות המתרצים.

44 ונוסף קו על העי"ן לסימן מחיקה.

5. שבת פ"ט ה"א, יא ע"ד, שו' 44—51 = עבודה זרה פ"ג ה"ח, מג ע"ב, שו' 12—16:

לית הדא פליגא על רבי שמעון בן לקיש דאמ' עבודה זרה שנשברה מותרת. וכן סברנן מימר אם בעתיד להחזירן לכליין דברי הכל אסור. תיפתר למשתחוה לכל אבן ואבן ואחר כך בניין. לית הדא פליגא על רבי יוחנן דרבי יוחנן אמר עבודה זרה שנשברה אסורה. וכן סברנן מימר אם בשאינו עתיד להחזירן לכליין דברי הכל מותר.

ולית הדא פליגא על רבי יוחנן דרבי יוחנן אמר ע"ז שנשברה אסורה. לא כן סברנן מימר אם בשאינו עתיד להחזירן לכליין דברי הכל מותר. והא תנינן שלש אבנים הן. תיפתר שנשתחוה לכל אבן ואבן ואחר כך בנייה. ואפילו על רבי שמעון בן לקיש לית היא פליגא דרבי שמעון בן לקיש אמר עבודה זרה שנשברה מותרת לא כן סברנן מימר אם בעתיד להחזירן לכליין דברי הכל אסור. ואמר רבי יודן אבוי דרבי מתניה אם היו מונחין במקומן לא כמי שהוא עתיד להחזירן לכליין הן ואילו במקומן הן.

מקור מחלוקת ר"י ור"ל, והנאמר עליה, בעבודה זרה פ"ג ה"ב, מב ע"ד, שו' 4 ואילך: עבודה זרה שנשברה, רבי יוחנן אמר אסורה, רבי שמעון בן לקיש אמר מותרת וכו'. והסוגיה כאן חוזרת על מה ששנינו שם פ"ג מ"ח: אבניו ועציו ועפרו מטמאין כשרץ וכו'. ולית הדא פליגא ... ואפילו על רבי שמעון בן לקיש וכו'. סדר התיובתות כאן קשה. שהיה להם לפתוח בקושיה על ר"ל, שהסתירה היא למאמרו עצמו, מאשר בר"י שהקושיה היא מדברי סתם התלמוד על דבריו. גם "ואפילו" נוחה יותר כך, שהקושיה לר"ל ברורה מזו שעל ר"י. יתר על כן, שהקושיה על ר"י יפה גם לר"ל, שהרי שניהם מודים באינו עתיד להחזירן לכליין שמותר⁴⁵. לכן נראה שהשתמש כאן התלמוד באשגרה במבנה הסגנוני הקבוע של: לית הדא פליגא ... ואפילו על דר' פלוני, בצורה בלתי מכוונת⁴⁶. ואמנם במקבילה שבעבודה זרה פתחו בר"ל וסיימו בר"י, אם כי ויתרו שם על השימוש במבנה זה. והסוגיה שם קטועה, מסורסת ומשובשת, וכצ"ל:

לית הדא פליגא על רבי שמעון בן לקיש דרבי שמעון בן לקיש אמר עבודה זרה שנשברה מותרת, [ולא] (ו) כן סברנן מימר אם בעתיד להחזירן לכליין דברי הכל אסור, [ואמר רבי יודן אבוי דרבי מתניה אם היו מונחין במקומן כמי שהוא עתיד להחזירן לכליין ואילו במקומן הן], לית הדא פליגא על רבי יוחנן דרבי יוחנן אמר עבודה זרה שנשברה אסורה, (וכן) [ו] סברנן מימר אם בשאינו עתיד להחזירן לכליין דברי הכל מותר, תיפתר למשתחוה לכל אבן ואבן ואחר כך בניין.

45 וכבר הרגיש בזה הק"ע ד"ה ה"ג, והעיר: "וכ"ש לרשב"ל". והביאו ליברמן, "ירושלמי כפשוטו", עמ' 160, ד"ה ולית הדא.

46 ואמנם ב"שערי תורת א"י", עמ' 175, היפך את הסוגיה, וכמו שהצעתי. אלא שהגיה בהמשך יותר מד, ונגד הסגנון במבנה זה, שהקושיות הן על אותה מחלוקת שבין שני החולקים, לא על מאמר אחר. ואולי פתחו כאן בר' יוחנן, מכיוון שהוא נזכר ראשון במקור המחלוקת בעבודה זרה.

לא כן סברנו מימר. לשון זו נוחה להלן בתירוץ דברי ר"ל. אבל כאן צ"ל: וסברנו מימר, שזהו המשך הקושיה⁴⁷. ונראה, שהנוסח כאן הוא באשגרה מלקמן. והא תנינן שלש אבנים הן. קרבן-העדה ד"ה ה"ג ולית, מחקו. ונראים דבריו. ונראה שהוא אשגרת סופר מעבודה זרה פ"ג ה"י, מג ע"ב, שו' 36. ואמנם במקבילה בעבודה זרה ליתיה.

תיפטר שנשתהוה לכל אבן וכו'. והוא-הדין שנשתחוה לכל גוש של עפר, ולכל עץ. וכתב במה"פ לעבודה זרה, ד"ה תיפטר למשתחוה: "האי שינויא דחיקא היא [כך!] ולא קיימא לפי המסקנא אפי' לר"ל דס"ל ע"ז שנשברה מותרת לא צריכין להא אלא דטעמא הואיל ובמקומן הן וכו'". ויפה אמר. שהתירוץ לר"ל יפה לדברי ר"י, ולהיפך. אלא כך נאמרו הדברים בבית-המדרש, וכך נקבעו בתלמוד. ובעבודה זרה פ"ד ה"א, מג ע"ד, שו' 23—28, ישנה סוגיה דומה לשלנו; וקושיה דומה על ר"י בלבד, שם פ"ג ה"ב, מג ע"ב, שו' 62—64.

6. מועד קטן פ"א ה"ז, פ ע"ד, שו' 34—36:

תני אבל מתכוין הוא ונושא מערב הרגל. לית הדא פליגא על ר' לעז. לית הדא פליגא על רבי יוחנן ואפילו על רבי חנינה לית היא פליגא. אמר רבי בא עלת כלתא נפקת טרחותא.

דברי ר' אלעזר, ר' יוחנן ור' חנינא, באו שם בראש הסוגיה, עיין שם. ואמרם: לית הדא פליגא וכו', על שלושתם, הוא-הוא מה שאמרו בבבלי שם, ט ע"א: קשיא לכולהו. ותירוץ ר' בא הוא לשיטת ר' אלעזר, ולר' יוחנן ור' חנינה עלתה בתיובתא, ולית לה קיום. וקרבן-העדה ופני-משה פירשו על-פי הבבלי. וכבר השיגם הרידב"ז ד"ה תני: "ועוד עיקר חסר מן הספר וכו'". ומה שאמרו "ואפילו" על דברי ר' חנינה בלבד, מכיוון שהקושיה עליו חלשה יותר. שהרי דין אין מערבינן שמחה בשמחה אמור כששמחת הרגל כבר קיימת, ואילו כאן בערב הרגל אנן קיימין, אבל סוף-סוף הרי השמחה נמשכת בהכרח ברגל. והן-הן דברי הרידב"ז שם.

והסוגיה ישנה בשרידי ירושלמי, עמ' 193, בשינויי כתיב קלילים בעיקר.

7. בבא קמא פ"ב ה"א, ב ע"ד, שו' 37—42:

מהו שתקבל העדאה בדבר שהוא חוץ לגופה. רבי זעירא אמר מקבלת. רבי אילא

47 שכת"ה הסגנון בזה. ראה מעשר שני פ"ב ה"ח, גג ע"ג, שו' 56 ואילך: והתנינן הפורט סלע ממעות מעשר שני, וסברנו מימר כיני מתנית' המצרף סלע ממעות מעשר שני מאי כדון וכו'; יבמות פ"א [ה"ט], יב ע"א, שו' 55 ואילך: אלא בשאנס, לא כן אמר רבא בשם אבא בר ירמיה אנוסה אינה צריכה להמתין שלשה חדשים וסברנו מימר כרבנן והכא כרבי יוסי אנן קיימין; כתובות פ"ד סוף ה"ט, כט ע"ב: אמר ליה אנת אמרת את מנא לך (ראה מה שהגיה בזה ליברמן, הוספות, קטעים מן הגניזה באוסף קופמן בבדופסט, מהדורה שנייה, הוצאת מקור, ירושלים, תשל"א, עמ' 59), אמר ליה ולא בגליל אנן קיימין וסברנו מימר אנשי הגליל חסו על כבודן לא על ממונן; עבודה זרה פ"ג ה"א, מג ע"ב, שו' 40 ואילך: מחלפא שיטתיה דר' שמעון בן לקיש, תמן א"ר אמי פיתח בה פיתוחי' אינה בטילה, וסברנו מימ' אפילו העביר את הפיתוחים, וכא אמר אכן.

אמר אינה מקבלת. אמר רבי זעירא מתניתא פליגא עלוי שור שמתחכך בכותל ונפל על האדם והרגו חייב בכופר ופטור ממיתה. וכי יש כופר בתם. ואפילו כרבי אילא לית היא פליגא. ולמה פטור ממיתה בשהועדה להיות מפלת את הכתלים. כשהפילה את הכותל לא היה אדם שם.

מתניתא פליגא עלוי ... ואפילו כרבי אילא. צ"ל: עלוי דרבי אילא ... ואפילו כרבי זעירא. וכן הגיהו נוע"י ו"שערי תורת א"י", עמ' 466. ועיין שם ושם מה שהוסיפו להגיה ולפרש בה. ובנת"י הגיה בדרך אחרת, ונגד הסגנון בביטוי זה, כפי שהעמדנו עליו. ואין דבריו נראים.

8. שם פ"י ה"א, ז ע"ב, שו" 33—38:

רב אמר יורש כמשועבד. כשם שאין מלוה בעדים גובה ממשועבדים כך אינה גובה מיורשין. שמואל אמר דאיכני אינו גובה ממשועבדין. הא מבני חרי גובה. ולית היא פליגא על רב דרב אמר יורש כמשועבד כשם שאין מלוה בעדי' גובה ממשועבדין כך אינה גובה מיורשין. פתר לה בשהניח לפניהן קרקע. ואפילו כשמואל לית היא פליגא לא כן אמר שמואל דאיכני אינו גובה ממשועבדין. פתר לה בשהניח לפניהן גוף הגזילה.

נראה לי, שמקור מחלוקת זו בבבא בתרא פ"י הט"ז, על המשנה: המלוה את חבירו בשטר גובה וכו' על ידי עדים וכו'. וכמו שהוא בבבלי שם קעה ע"ב (אלא ששם מסורת אחרת בדברי שמואל). אלא שנאבדה במקורה, כפי שאירע לסוגיות אחרות. כל-שכן כאן, בתלמודה של גזיקין הקצר במיוחד. ונערכה כאן ובבבא מציעא פ"א ה"ו, ח ע"א, שו" 21 ואילך, מכיוון שהקשו ממשנתנו כאן לדברי שניהם, ושם מדברי שמואל על דבריו.

רב אמר יורש כמשועבד וכו'. דברי רב באו גם בגטין פ"ג ה"ז, מה ע"א, שו" 46; שם פ"ו ה"ז, מח ע"א, שו" 49. ובא על דברי רב, שם ושם: רבי אבהו בשם רבי יוחנן מלוה בעדים נגבית מן הירושין ובלבד יורשין שירשו קרקע. והיא כנראה דעת שמואל כאן. ראה מש"כ להלן ד"ה ואפילו כשמואל.

שמואל אמר דאיכני וכו'. בבבלי בבא בתרא קנז ע"א: בעי שמואל דאיכני וקנה מהו. ופירשה הגמרא בהמשך: דאיכני קנה ומכר, דאיכני קנה והוריש מאי. והוא פירוש "דאיכני" כאן, כפי' שד"י, הרא"ף ועוד, ושלא כמ"פ. ולא נפשטה הבעיא שם. ובע"ב שם אמרו: אם תימצא לומר משתעבד, לזה ולזה וחזר וקנה מהו. מכאן שדעת הבבלי היא להכריע שמשתעבד, וגובה מן הלקוחות ומן היורשין. אבל כאן נמסר בפירוש בשם שמואל: אינו גובה ממשועבדין.

ונוסחת "דאיכני" בשלמותה, נמצאת בכתובות פ"ד ה"ח כ"ט ע"א שורה 14: שכך הוא כותב תשלומה מן ניכסיה די אתיין לי ודי אקנה לקבל דנה. ובמקבילה ביבמות פ' ט"ו [ה"ג] י"ד ע"ד שורה 52: תשלמתה מן ניכסיי די אתיין לידי דאקנה לקבל דנה. וראה ליברמן, המקום הנו' בסמוך, עמ' 250, הע' 93. ומקורה בתוספתא כתובות פ"ד ה' י"ב, מהדורת ליברמן עמ' 69. וראה את פירושה בביאור הארוך, עמ' 250, לשורות 40—41. ולשון אחרת בבבלי ב"מ ק"ד א'.

ו"דאיכני" לבדה מופיעה בעוד מקום בירושלמי. בכתובות פ"י ה"ו ל"ד ע"א שורה 20: אמר רבי יוסי ולא כתב דאיכני. לא אתיאי אלא ביורש. אמר רבי חנינה אפילו בבעל חוב

אתייה היא בהיהא דלא כתיב כל דאיקני או שאמר לו אל יהא לך פירעון אלא מזה. וראה לנוסח הסוגיה שם בחידושי הרשב"א לכתובות צ"א ע"ב ד"ה האי, הר"ן לרי"ף שם סד"ה סלוקי סלקיה (בדפוס וילנה ג' ע"א), הרא"ש שם פ"י סי' ה'. ונראה שצ"ל: אל יהא לך פירעון מזו. פירוש, שהתנה הלוח עם המלוה השני בפירוש שלא יפרענו משדה זו. ולכן אפילו כתב לו "דאיקני", אין שדה זו בכלל, שכל תנאי שבממון קיים. ופירושי המפרשים דחוקים.

ומסגנון התלמוד כאן שהסמיך מאמרי רב ושמואל זה לזה, כבעלי מחלוקת, וכמו שהוא הסגנון בכל המבנה הזה, וכן מתירוצי הגמרא השונים לשיטתם בהמשך, אנו למדים שנחלקו במלווה בעדים; וכמש"כ במה"פ בבבא מציעא, שם, ד"ה שמואל אמר: "זוה מוכרח מהענין דהתם דמפרש לכל חד להמתני' דהגזול דמלוה ע"פ היא". ודעת התלמוד, שמלווה בעדים ושטר שכתוב בו דאיקני⁴⁸ על קרקעות שאינן ברשותו, שווין. ומכיוון שאמר שמואל בדאיקני שאינו גובה ממשועבדין, הוא-הדין במלווה בעדים; ודווקא ממשועבדין, אבל מיורשין גובה. והיא מחלוקתו עם רב. ושלא כנת"י.

ונראים הדברים, שרב ושמואל לא נחלקו בזה פב"פ למסורת הירושלמי, אלא התלמוד הוא שצירף שני מאמרים שונים שלהם, תוך הבלטת מחלוקתם. ומצאנו כיו"ב בפסחים פ"ו ה"ז, לג ע"ג, שו" 48—50: ר' שמעון בן לקיש אמר יש בעשייתו מצוה כגון יבמתו גדה ובא עליה, רבי יוחנן אמר אין בעשייתו מצוה כגון שני שפודין אחד של שחוטה ואחד של גבילה וביקש לוכל מזה ואכל מזה. ועי"ש.

האמרי חרי גובה. זוהי אשגרה מבבא מציעא, שם. וכ"כ נוע"י ונת"י. וכאן מן הראוי היה לומר: הא מיורשין גובה.

בשהניח לפניהן קרקע... בשהניח לפניהן גוף הגזילה. יש להפוך את התירוצים, כ"שערי תורת א"י, עמ' 481. אבל מה שהוסיף שם אחרי "בקרקע": "שהיתה לו לפני הגזילה", אינו צריך. שהלשון "הניח לפניהן" כאן הוא באשגרה מ"הניח לפניהן גוף הגזילה". והיה להם לומר: בשהניח להן קרקע⁴⁹.

ואפילו כשמואל לית היא פליגא וכו'. שהם סוברים שדעת שמואל כדעת ר' יוחנן שהבאתי לעיל ד"ה רב אמר, שגובין דווקא מיורשין שירשו קרקע; ואילו גוף הגזילה אינו אלא מיטלטלין, אבל הקושיא סתומה, והיה להם לפרש יותר.

9. בבא בתרא פ"ט ה"א, יו ע"ד, שו" 46—51 = יבמות פ"ד ה"א, ה ע"ג, שו" 15—31:

שמואל אמר זכין לעוברין. רבי לעזר אמר	שמואל אמר זכין לעוברין. רבי לעזר אמר
אין זכין לעוברין. מתניתא פליגא על רבי	אין זכין לעוברין. מתניתא פליגא על רבי
לעזר גר שמת וביזבוזו ישראל את נכסיו	לעזר גר שמת וביזבוזו ישראל את נכסיו
ונודע שיש לו בן או שהיתה אשתו מעו-	ונודע שיש לו בן או שהיתה אשתו מעו-
ברת כולן חייבין להחזיר. החזירו ואחר	ברת כולן חייבין להחזיר. החזירו ואחר

48 מתוך הסוגיה בבבא מציעא שם נראה, שכתוב בו "דאיקני" בלבד (או משום שלא היו לו נכסים בשעת ההלוואה, או שלא רצה לשעבד מה שיש לו מטעם מה). שכן אומר התלמוד שם: לא דמי מי שישעבד מקצת, למי שלא שיעבד כל עיקר (היינו שטר שאין בו אחריות נכסים).

49 שזהו הסגנון הרגיל. ראה דוגמות אצל אפשטיין, "מבוא לנוסח המשנה", עמ' 390, הע' 2.

דא דאמר תמן כאן הוא למפרע לא נגעה בה חליצה והכא בין הוא למפרע והוא שיזכה. תמן תנינן האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה. ילדה זכר נוטל מנה. אם נקיבה מאתים. ילדה נקיבה נוטלת מאתים. רבי לעזר אמר לא אמרו אלא בנו הא אחר לא. רבי יוסה אמר אפילו אחר. על דעתיה דרבי לעזר ובלבד שכיב מרע. הא בריא לא. בלבד מטלטלין הא קרקעות לא. מתניתא פליגא על רבי לעזר גר שמת וביזבזו ישראל את נכסיו ונודע שיש לו בן במדינת הים. או שהיתה עיברה הכל חייבין להחזיר. מה עבד לה רבי לעזר שנייה היא הכא שהוא בנו. וסיפא פליג' על שמואל מן הדא דרבי יוסה החזירו הכל אחר כך מת הבן או שהפילה כל הקודם באחרונה זכה בראשונה לא זכה אפילו בראשונה לא יזכה. לא כן אמר רבי יוסה אף על גב דשמואל אמר זכין לעוברין מודי והוא שיצא ראשו ורובו בחיים. הרי אינו בן קיימה. אמר רבי יצחק בר אלעזר משום ייאוש. רבנן דקיסרין רבי חייא בר ווא בשם רבי אבא בר נתן חזר בה רבי נתן מן מתניתא אם זכר מנה. אם נקיבה מאתים. ונקבה גבה לא בעניין כאחד הוא⁵⁰. תני בר קפרא בן יומו זכין לו.

כך מת הבן או שהפילה אשתו. המחזיק באחרונה זכה. בראשונה זכה אי לא. פתר לה משום ייאוש ואפילו כשמואל לית הוא פליגא. או אפילו באחרונה לא יזכה. עוד הוא משום ייאוש.

בראשונה זכה אי לא. צ"ל כמו ביבמות: בראשונה לא זכה.

או אפילו באחרונה לא יזכה. צ"ל: או אפילו בראשונה יזכה. כמו שהוא ביבמות. וכבר הגיהו שם המפרשים: יזכה, ת' לא יזכה⁵¹. וכאן נשתבשה גם "בראשונה" ל"באחרונה". ונראה לפרש, שמתחילה הקשה התלמוד בפשיטות על ר' אלעזר מהסיפא: "בראשונה לא זכה" (וכמו שהגהנו). ולמה לא? והרי לדעתו אין זכין לעוברין של אחרים, ואפי' בעובר של עצמו ובירושה שזכין, הרי העובר כאן כבר מת. ותירצו: משום ייאוש.

50 צ"ל: ונקבה גבי זכר לא בעניין אחר הוא. וכיו"ב ממש בבבא בתרא פ"י ה"א, יז ע"ג, שו' 17 = גטין פ"ט ה"ח, נ ע"ג, שו' 11: עברי גבי יונוי לא בעניין אחר הוא (בגטין): ועברי גבי יונוי לא בעניין אחד הוא. וצ"ל: כעניין אחר. ראה בבבא בתרא שם, שו' 16. והפירוש כק"ע ד"ה ה"ג חזר בו.

51 ואמנם, המלה "לא" ליתא בחידושי הרמב"ן לבבא בתרא קמב ע"א (ליברמן), "תלמודה של קיסרין", עמ' 77, הע' 165.

חזר התלמוד ודקדק, שגם לשמואל, למרות שלכאורה אין קושי מכאן, שהרי הוא אומר "זכין לעוברין", מכל-מקום קשה, שהרי כאן מת העובר, ואפילו המחזיק בראשונה יוכה. והיא אותה קושיה שעל-ר' אלעזר. ותייצו אותו תירוצ, אף כאן משום יאוש. ושלא כמ-פרשים.

וכשאנו מתבוננים בסוגיה, אנו מוצאים ששתי הנחות היו ידועות לאמוראים: א. שאין מחלוקת זו אמורה אלא במתנה, לא בירושה⁵². משום כן לא הקשו כאן מהרישא לר' אלעזר; ב. שגם לשמואל, אם הופל העובר, בטלה זכייתו למפרע. שאין הזכייה אלא לבן קיימא. משום כן, הקשו לשמואל כאן: אפילו בראשונה יוכה. שהרי נתברר למפרע שנפל היה. ואמנם, שתי הנחות אלה מתבררות מהמקבילה ביבמות. וכמו שהעיר ליברמן, שם, הע' 163.

אבל מ"ש"כ שם, הע' 168: ולפינו מקוצר, קשה. שאין כאן קיצור של סוגיית יבמות; אלא סוגיה קצרה מעריכה אחרת. שהרי הקושיה כאן לר' אלעזר, היא מהסיפא, לא מהרישא. והתירוצ "משום יאוש", נאמר גם לשיטת ר' אלעזר⁵³. אלא שתי מקבילות הן, מעריכות שונות. ואף-על-פי שפירשנו את הסוגיה לאור המקבילה שביבמות, הרי כשהם גרסו את הסוגיה בבית-המדרש, לא נזקקו לה, אלא מסרו את פירושה בעל-פה, כדרך שביארנו.

וב"שערי תורת א"י", עמ' 505, כ': "כאן חסר וגם משובש". ולפי מה שפירשתי, שיבוש יש כאן, חסרון אין כאן. סוגיה קצרה היא.

10. בבא בתרא פ"י ה"ד, יז ע"ג, שו' 47—51 = גטין פ"ד ה"ב, מה ע"ג, שו' 39—52:

תמן תנינן כותבין גט לאיש אף על פי שאין אשתו עמו ושובר לאשה אף על פי שאין בעלה עמה ובלבד שיהא מכירם והבעל נותן את השכר. אמר רבי אבא צריך שיהא מכיר את שניהן. אמר רבי לא צריך שיהא מכיר לאיש בגט ולאשה בשוברה. רבי אבון בר חייה בעי קומי רבי הגע עצמך שהביא אשה אחרת וגירש בה. אמר ליה לכשיבואו ויעידו העדים. ולא כן אמר ריש לקיש עשו עדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותן בבית דין. תמן בשאמרו לא חתמנו כל עיקר. ברם הכא באומ' בזה חתמנו. ולא חתמנו על זה. מתניתא פליגא על ר' אבא בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו

כותבין גט לאיש כו'. אמר רבי בא צריך שיהא מכיר לשניהן. אמר רבי לא צריך שיהא מכיר לאיש בגיטו ולאשה בשוברה. מתניתא פליגא על רבי בא התקין רבן גמליאל הזקן שייכתוב איש פלוני וכל שם שיש לו אשה פלונית וכל שם שיש לה מפני תיקון העולם. ואפילו כרבי לית היא פליגא בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה.

52 שכן ירושה באה מאליה, כדברי אביי בבבלי בבא בתרא קמב ע"א על הסיפא. וכן פירש בנוע"י ליבמות.

53 גם כשאמרו ביבמות: וסיפא פליג' על שמואל, הכוונה אפילו לשמואל, וכל-שכן לר' אלעזר. כדברי הק"ע שם ד"ה וסיפא.

ושם עירה. אם במכירה בזה צריך לשנות את שמותם אית בר נש דחכמין לחבריהון באפין ולא ידעין שמהתהון. מתניתא פליגא על רבי אילי. התקין רבן שמעון בן גמליאל שיהו כותבין איש פלוני וכל שם שיש לו. אשה פלנית וכל שם שיש לה מפני תיקון העולם. מתניתא במגרש בעל כורחו. מה דאמ' רבי אילא במגרש ברצונו. ואית דבעי מימר במגרש במקומות אחרים. מה דאמר רבי אילי במגרש באותו מקום.

מן הראוי לפרש תחילה את הסוגיה בגטין, שהיא סוגיה חמורה, ולבוא משם לסוגייתנו: צריך שיהא מכיר את שניהן. כפירוש הק"ע. צריך שיהא מכיר לאיש בגט. בשמו; דילא כן, מאי "ו בל בד שיהא מכירם", והרי הוא רואה את פניו עכשיו, כשבא אליו לכתוב לו את הגט. בעי קומי רבי [לא] ⁵⁴ הגע עצמך שהביא אשה אחרת וגירש בה ⁵⁵. שהביא לו ⁵⁶ אשה אחרת, וגירש אותה בגט זה ⁵⁷, ועכשיו מערער בעלה לומר לא גירשתי, ומה תקנה יש למנוע רמאות זו?

לכשיבואו ויעידו העדים. כלומר, חשש רחוק הוא זה, ואם אכן יתעורר נפנה לעדים ⁵⁸ שחתמו על הגט, ונשאל אותם, אם חתמו גט זה לבעלה המערער של זו, או לאיש אחר. אבל כל עוד לא באו העדים, כשר הגט, ואין חוששין לערער הבעל. ולא כן... ולא חתמנו על זה. כסגנון זה בשביעית פ"ה ה"ה, לט ע"ד, ש' 5 ואילך. ושם: אמרי על זה חתמנו ולא חתמנו על זה. וכצ"ל כאן. כלומר, גט זה חתמנו אותו לאיש אחר, ולא לבעל המערער.

מתניתא פליגא על ר' אבא בראשונה וכו'. מתוך סוגיה זו יוצא שלירושלמי יש כאן שיטה מיוחדת בפירושה של משנה זו, שלא כבבלי שם לד ע"ב. והירושלמי סובר שמדובר כאן באדם שרוצה לתת לאשתו גט פסול, ולערער עליו אחר-כך בבית-דין ולבטלו ⁵⁹. וכמו ששינינו להלן פ"ח מ"ה: שינה שמו ושמה, שם עירו ושם עירה, תצא מזה ומזה וכו' ⁶⁰. ולכן הוא משנה את שמו או את שמה, את שם עירו ושם עירה, והיא אינה עמו למחות בו. ומכיוון שקרו בראשונה כמה מקרים כאלה, התקין רשב"ג ⁶¹

54 כצ"ל. ראה: ליברמן, "תוספתא כפשוטה", הביאור הארוך לגטין, עמ' 895, הע' 24.

55 נראה שצ"ל: וגירשה בו, כלומר בגט.

56 והק"ע ד"ה שהביא, פירש "שהביא לפני הסופר והעדים וכו'"; וזה לא ייתכן. שהרי המשנה שונה: אע"פ שאין אשתו עמו.

57 כדברי הבבלי בבא בתרא קסו ע"ב: וליחוש דילמא כתב גיטא ואזיל וממטי ליה לאיתתיה דהאיך.

58 שהרי הסופר לבדו עד אחד הוא, ואינו נאמן.

59 שהרי הוא חשוד לקלקלה בבית-דין. ראה לעיל פ"א ה"א, מג ע"א, שו' 35, ומקבילות.

60 וכפירוש התו"ט שם, ד"ה שינה שמו ושמה.

61 כ"ה הנוסח גם בהוצאת לו במשנתנו (ליברמן, שם, עמ' 896, ד"ה ושוב).

שיהו כותבין בגט: איש פלוני וכל שם שיש לו וכו', כלומר: אני איש פלוני וכו'.⁶² מעתה, משנת גטין ומשנת בבא בתרא דנות באותו מקרה, באיש הבא לכתוב גט לאשתו והיא אינה עמו; ועל אותו מקרה בלבד חלה תקנת רשב"ג.

אם במכירה בזה צריך⁶³ וכו'. צ"ל: במכירה, כמו שמוכיח ההמשך: שמותם. והפירוש: היות שהדין הוא שבמקרה כזה יש להכיר את שניהן לדברי ר' אבא, כיצד יכול הבעל לשנות את שמותם, וכיצד מקרה כזה יכול להתרחש.⁶⁴

[אמר רבי חייא בר אבא]⁶⁵ אית בר נש וכו'. הפירוש כק"ע. ולפי זה הדין במשנת בבא בתרא, עדיין מאפשר הימצאות המקרה של משנת גטין. מכל-מקום, הכרת האיש והאשה גם בפנים בלבד לפני תקנת רשב"ג, היתה ממעטת את החשש של גירוש אשה אחרת בגט זה; ועוד, שהעדים יכולים גם להעיד: לאשה זו חתמנו, לא לזו; לא רק לבעל כבשיטת ר' אילא.⁶⁶ ומחמת מקרה זה של הכרה בפנים בלבד, שמאפשרת זיוף, גזר רשב"ג שיכתבו: וכל שם שיש וכו', בכל מי שבא לכתוב גט לאשתו והיא אינה עמו, בין במגרש בעל-כורחו בין ברצונו, בין במקומות אחרים בין במקומו.⁶⁷

מתניתא פליגא על רבי אילי וכו'. כלומר, ואם צריך שיהו מכירים לאיש בשמו בגט, מדוע תיקן רשב"ג באיש: וכל שם שיש לו, הרי אין כאן חשש לשינוי שמו. מתניתא במגרש בעל כורחו. ולכן מתוך חשש יתר, יש להוסיף: וכל שם שיש לו, למרות שהסופר והעדים מכירים את שמו; שמא יש לו שם אחר בלתי ידוע להם, שהרי הוא רוצה בגט פסול.

מה דאמר רבי אילא במגרש ברצונו. כלומר, משנת בבא בתרא דנה במגרש לרצונו. וכאן די בהכרת שמו, ואין צורך להוסיף: וכל שם וכו', שמכיון שברצונו הוא מגרש, אילו היה לו שם אחר, היה מפרש אותו.

[מתניתא]⁶⁸ במגרש במקומות אחרים. שהוא כאן ואשתו במקום אחר, וחוששים אנו שמא יש לו שם אחר באותו מקום⁶⁹, ולכן אנו מוסיפים: וכל שם וכו'. במגרש באותו מקום. שאילו היה לו שם אחר, מן הסתם היה ידוע לסופר ולעדים.

62 כמו שפירש הירושלמי לעיל בתהילת הסוגיה, וכפירוש הק"ע שם, ד"ה ופריך הגע, וד"ה אלא.

63 אשגרה מלעיל שו' 35: צריך לומר, שו' 37: צריך למיעבד, שו' 38: צריך להזכיר שלשתן, שו' 41: צריך שיהא מכיר (2X). וצ"ל: בדה (=בהדה) יכול. ושם צריך = יכול, כדברי ליברמן שם, עמ' 895, הע' 26.

64 וה"ה שיכלו להקשות מכאן על ר' אילא, מ"היה משנה שמו", אלא הקדימו להקשות על ר' אבא, מכיוון שהקושיה עליו חזקה וגלויה יותר, מ"ש מו"ה". וביוון שהשתמשו ברישא להקשות על חכם אחד, הקשו על השני מהסיפא, למרות שגם הרישא קשה לדעתו. ועוד, שהקושיה עליו מן הסיפא, מתקנת רשב"ג, חזקה יותר.

65 כנוסח העיטור, הביאו ליברמן, שם, עמ' 896, הע' 28.

66 ותירוץ הגמרא כאן, מיישב גם את הסיפא לשיטת ר' אבא, שלא כקרבן-עדה ד"ה מתני'. ואילו לר' אילא, עדיין קשה המשנה, כמו שהמשיכו והקשו עליו מן הסיפא.

67 ושלא כר' אילא להלן.

68 כצ"ל. וכדלעיל: מתניתא במגרש וכו'.

69 ולפי זה יהיה פירוש: "בראשונה היה משנה שמו", כלומר כשהיה משנה את מקומו, לפני שעלה בדעתו לגרש את אשתו, ולא היה מודיע לסופר את שמו הקודם. וכן לאוקימתא הראשונה, במגרש בעל-כורחו, יהיה הפירוש: לא שהיה משנה עכשיו את שמו הידוע לסופר ולעדים, אלא שהיה מסתיר שם אחר שיש לו. כרש"י בבבלי גטין ל"ד ב' במש' ד"ה בראשונה.

ולסיכום: משנת בבא בתרא שכותבין גט לאיש ללא אשתו, עם התנאי שהתנתה: ובלבד שיהא מכירם — תקפה היא לפני תקנת רשב"ג ואחריה. ולכן הקשו לר' אבא מן הרישא של משנת גטין, ולר' אילא מן הסיפא — מלפני התקנה ואחריה. אלא שתקנת רשב"ג הוסיפה דין כתיבת: וכל שם שיש וכו'; לר' אבא — בכל המקרים, ולר' אילא — במגרש בעל-כורחו או במקומות אחרים בלבד. ומשנת בבא בתרא תיקנה שלא יכתוב גט לאשה אחרת, ומשנת גטין — שלא יכתוב גט פסול לאשתו.

ובבבלי בבא בתרא קסז ע"ב נתפרש: ובלבד שיהא מכיר שם האיש בגט וכו', ולהלן: וה"ה ל שם האשה. ואין זכר לדעת ר' אבא, כפי שנתפרשה כאן בירושלמי.

אשר לסוגיה בבבא בתרא, מוזר הדבר שפתחו בסיפא של משנת גטין, לא ברישא. ולכן נראה לי שיש להפוך ולגרס: מתניתא פליגא על רבי בא בראשונה וכו', ואפילו כרבי [לא] ⁷⁰ לית היא פליגא התקין וכו'. ולפי זה הרי סדר המאמרים והקושיות זהה למה שבא בגטין. אלא שכאן עלו בקשיא. וב"שערי תורת א"י", עמ' 507, היפך את שמות החכמים. ולשיטתו קשה מה שהקשינו מסדר המשנה; גם "ואפילו" אינו נוח. ולעצם העניין, אין הבדל בין שני התיקונים.

11. שבועות פ"ו ה"ד, לו ע"א, שו' 27—46 = כתובות פ"ג ה"ד, לו ע"א, שו' 25—43:

מתניתא כשטענו חטים והודה לו בשעורים. אבל אם טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי הכל פטור. רבי אימי בשם רבי יוחנן מתניתא כשטענו חטים והודה לו בשעורים. אבל אם טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי הכל פטור. ולמה תנינן רבן גמליאל מחייב. בא להודיעך כח רבן גמליאל עד היכן הוא מחייב. רבי אבהו כהדא דרבי אימי רבי שמעון בן לקיש אמר מתניתא בשטענו חטים והודה לו בשעורים אבל טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי הכל חייב. רב כרבי שמעון בן לקיש. חד בר נש אול בעי מידון עם חבריה קומי רב שרי מיטען עימיה שערינן חטין כוסמין. אמר ליה רב כל מה דאת יכיל מגלגלה עלוי גלגל ובסופא הוא מישתבע לך חדא על כולהן. אמ' רבי אבהו כך משיב רבי שמעון בן לקיש את רבי יוחנן על דעתך דאת אמ' טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי הכל פטור. והא תנינן טענו כלי' וקרקעות הודה בכלים וכפר בקרקעו. בקר-קעות וכפר בכלים. אם כלים בכלים הוא

רבי אמי בשם רבי יוחנן מתניתא בטענו חטים והודה לו בשעורים. אבל טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי הכל פטור. אמר ר' אבהו כהדא דרבי אמי מאי דא דתנינן רבן גמליאל מחייב. בא להודיעך כח רבן גמליאל. עד היכן מחייב. רבי חייה בשם רבי יוחנן לא סוף דבר בטענו חטים והודה לו בשעורים אבל אם טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי חכמים פטור. ריש לקיש אמר לא יהא דבר בשטענו שני מינין והודה לו באחד מהן. אבל אם טענו חטים והודה לו בשעורים דברי הכל חייב. כהדא דריש לקיש. חד בר נש אול בעי מידון קמי רב דהוה מטען לחבריה חטינן שעורין וכוסמין. אמר ליה רב המתן עד דיגלגל עלך כל דבעי ובסופא תישתבע על כולן. אמר רבי אבהו כך משיב ריש לקיש לרבי יוחנן על דעתך דת מר טענו ב' מינין והודה לו באחד מהן דברי חכמים פטור. והתנינן טענו חטים וקרקעות והודה לו בכלים וכפר בקרקעות. בקרקעות וכפר בכלים.

חייב כלים בקרקעות לא כל שכן. מה עבד לה דו פתר ליה לזוקקו שבועה. והתנינן הטוען את חבירו כדי שמן והודה לו בקנ' קנים מה אנן קיימין. אם כשטענו קנקנים ושמן והודה לו באחת מהן כל עמא מודיי שהוא מין הטענה. ואם בשטענו שמן והודה לו בקנקנים כל עמא מודיי שאין הודייה מן הטענה דאמר רבי זעירא רבי אבונה בשם רב בשטענו קנקינו שמן היא מתני' ההין מילין וההן אמר ריקנן גיחא קנקנים ולא שמן שמן ולא קנקנים. רבי אלעזר בשם רבי אבון מפיק לשנה מחצין דמשח ולית סופיה משאלה. בההוא דנשתתק.

כלים וכלים חייב. כלים וקרקעות לא כל שכן. אמר ליה לזוקקו לשבועה דו מתניתא שהכנסים שיש להן אחריות וזוקקין הנכסים שאין להן אחריות לישבע עליהן. ואפילו על דריש לקיש לית היא פליגא דתנינן הטוען לחבירו כדי שמן והודה לו בקנקנים. מה נן קיימין אם בשטענו קנקנים ושמן כל עמא מודיי שיש הודייה מהטענה. אם בשטענו קנקני' ולא הודה בשמן כל עמא מודו שאין הודייה מהטענה. רבי זירא ורבי אבהו בשם שמואל בשטענו קנקנים שמן. אהן אמר קנקנים ולא שמן. ואהן אמר שמן ולא קנקנים. קנקנים ולא שמן שמן ולא קנקנים. רבי לעזר בשם רבי אבין מפיק לישנא מחצין דמשח. ויש אלוגיה. בהוא דאישתתק.

הסוגיה כפולה בשבועות וכתובות. ומקורה בשבועות, שעל משנה ד' שם היא שנויה; והועברה לכתובות אנגב משנה ד' שם, המצוטטת בה. ונפלו בה שיבושים בשני המקומות. ויש להעמידה מתוך שניהם. חוץ מזה, ישנם בין שני הנוסחים שינויים קלים בסגנון, כמו שיראה המעיין.

רבי אמי... דברי חכמים פטור. הנוסח וסדר המאמרים בכתובות עיקר⁷¹. וצ"ל שם: [רבי חייה בשם רבי יוחנן] מתניתא וכו' דברי הכל פטור, רבי אמי בשם רבי יוחנן [לא סוף דבר] כשטענו חטים והודה לו בשעורים, [אלא אפילו] טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי חכמים פטור. וכן יש להגיה בשבועות בחילוף הסדר. דברי הכל פטור⁷². כך יוצא גם מסוגיית הבבלי כתובות קח ע"ב: לימא תיהוי תיובתא דר"ח בר אבא וכו', לדעת אדמון וחכמים, ע"ש⁷³. וכבר אמר ר"ג (במשנתנו כאן ושם): רואה אני את דברי אדמון⁷⁴. ואילו מסוגיית הבבלי שבועות מ ע"ב יוצא, שלדעת ר' חייא בר אבא, סוברים אדמון ורבן גמליאל שטענו שני מינין והודה לו באחד מהן חייב. וסוגיות מוחלפות הן, כדברי הרשב"א בחידושיו לשבועות שם, ד"ה דאמר' תלמוד ערוך⁷⁵.

71 שדברי ר' אמי בשם ר' יוחנן באים בדרך-כלל אחרי דברי המוסרים האחרים, הן במחלוקת הן בהסכמה. ראה חלה פ"א ה"ו, נח ע"א, שו' 9—11; ביכורים פ"א ה"ב, סג ע"ד, שו' 31—32; קידושין פ"א ה"ג, ס ע"א, שו' 60—61 (הציונים על-פי: W. Bacher, *Tradition und Tradenten*-*usw*, Leipzig, 1914, p. 398, s.v. R. Ammi). ועוד, שעל-ידי כך נמצאנו ממעטים בהגהה.

72 שלא כ"שערי תורת א"י", עמ' 398.

73 ייתכן מאוד שר"ח בר אבא אינו מסכים לאוקימתא של רבינא שם, אלא סובר כרב שימי בר אשי: "נעשה כמי שטענו רימון בקליפתו". ולא חש לאתקפתא של רבינא, שמ"מ שמן מחוץ לבור (ראה רש"י שם ד"ה שמן) אינו נשמר מחוץ לקנקנים.

74 אלא שאדמון סובר שגם טענו חטים והודה לו בשעורין פטור משבועה; שלא חייב אותו כאן אלא משום שההודיה היא במקצת הטענה, ואילו ר"ג מחייב גם בזה.

75 וצ"יין לו במה"פ לשבועות, ד"ה ואפילו על דר"ל.

ובטעם הדבר, נראה שלדעה זו טענת חטים ושעורים, חשובה כשתי טענות, ובאחת מהן הודה בכל, ובאחת כפר בכל.

דברי חכמים פטור. אבל רבן גמליאל מחייב, כמו שיוצא מהמשך. והיא שיטת ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן בבבלי שבועות, שם. ואמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן; ומסורות חלוקות בשני התלמודים.

אמר ר' אבהו כהדא דרבי אמי וכו'. לפי גרסה זו, ר' אבהו מתיר את משנתו על דעת ר' אמי; ולפי הגרסה בכתובות, ר' אמי גופו אמרה, ולא בא ר' אבהו אלא להסכים למסורת ר' אמי, כנגד ר"ח בר אבא. ושתי הגרסות ייתכנו.

מאי דא דתנינן. פ': מה היא הדא. ראה במאמרי הג"ל בהע' 38, עמ' 45, שו' 3 ואילך.

בא להודיעך וכו'. וכיו"ב אמרו בבבלי שבועות מ ע"א—ע"ב.

עד היכן מחייב. מכלל שלדברי ר' אמי, הטוען חטים ושעורים והודה לו באחד מהן, נראה יותר להיות מחויב שבועה, מטענו חטים והודה לו בשעורים. והיא מחלוקתו עם ר"ח בר אבא.

ריש לקיש אמר ... חייב. הנוסח הנכון בכתובות.

כהדא דריש לקיש. צ"ל: רב כהדא וכו', כמו שהוא בכתובות.

דהו מטען. צ"ל: והוה מטען.

ובסופא תישתבע וכו'. ובוודאי שהודה במקצת, במין אחד, שהרי הכופר בכל פטור משבועה. וכמו שהעירו המפרשים. וראה בשי"ק לכתובות ד"ה חד בר נש.

דברי חכמים פטור. ובכתובות: דברי הכל פטור. והעיקר כנוסח שבשבועות. שהרי כבר אמרנו: אמר ר' אבהו כהדא דרבי אמי וכו'.

חטים וקרקעות. צ"ל: כלים וקרקעות, כמו בכתובות. וכיו"ב בא להלן בכ"ל: מה נן קיימין אם בשטענו חטים. ומחק המגיה "חטים", ותיקן בגליון: קנקנים. והכל מחמת אשגרה.

וכפר בכלים. צ"ל: פטור. והיא משנתו להלן מ"ה⁷⁶.

כלים וכלים חייב. צ"ל: פטור, כלומר לדעתך. וכן הגיהו כבר הק"ע בכתובות ד"ה ה"ג בקרקעות וכפר, והרידב"ז כאן ד"ה א"ר אבוה (כך!).

שהנכסים שיש וכו'. צ"ל: שהנכסים שאין להן וכו' שיש להן וכו'. וכ"ה במשנתו שם.

ואפילו על דריש לקיש וכו'. מאמר זה חסר בכתובות, קרוב לוודאי בט"ס. שבלעדיו הדברים סתומים ביותר.

דתנינן. צ"ל: והתנינן, כמו בכתובות.

קנקנים ושמן. בכתובות נוסף: והודה לו באחת מהן. והיא באשגרה מלעיל. וכאן צ"ל: והודה לו בקנקנים, כלשון המשנה.

כל עמא מודיי וכו'. הפירוש כק"ע בכתובות, ד"ה כל עמא מודיי. כלומר, בשלמא לר' אמי על דעת ר' יוחנן, בטוענו קנקנים ושמן היא מתניתא; ומחלוקת אדמון וחכמים, היא היא מחלוקת ר"ג וחכמים, בטענו חטים ושעורים והודה לו באחד מהן; ר"ג כאדמון, וחכמים כחכמים. אבל לריש לקיש קשה.

אם בשטענו קנקני' ולא הודה בשמן. צ"ל כמו בכתובות: אם בשטענו שמן והודה לו בקנקנים. כלומר, שמן בלבד.

כל עמא מודו וכו'. כלומר לא ייתכן להעמיד כך את משנתנו, שהרי במקרה זה לית מאן דפליג שאין ההודאה מן הטענה.

רבי זירא. בכתובות: דאמר רבי זעירא. ויש למחוק: "דאמר". שכ"ה הסגנון בירושלמי. ור' זירא בא לתרץ את משנתנו על דעת ריש לקיש.

ורבי אבהו בשם שמואל. בכתובות: רבי אבונה בשם רב. ונוסח "אבונה" עיקר. אבל בין "רב" ל"שמואל" קשה להכריע. שכן ר' אבונה מוסר הלכות בשם שניהם⁷⁷. יתר על כן, כאן גם רב גם שמואל סוברים כריש לקיש. רב, כמו שאמרנו לעיל: רב כהדא דריש לקיש; ושמואל, שכ"ה אומר בבבלי שבועות מ ע"א, כתובות ק ע"ב.

קנקנים שמן. בכתובות: קנקינו שמן, וצ"ל: קנקני שמן. וכצ"ל כאן. אהן אמר וכו'. הנוסח כאן מוקשה, והמפרשים נתלבטו בו. ונראה שיש להשלים הנוסח כאן מכתובות, ולהיפך, וכצ"ל: [ההין אמר]⁷⁸ ההין [אמר] מליין (כצ"ל), וההין אמר ריקנין (כצ"ל), [וההין אמר] אהן אמר שמן ולא קנקנים, ואהן אמר קנקנים ולא שמן⁷⁹. והמלה "ניחא" בכתובות ישנה גם בשבועות בכ"ל: גידה (כך!), ונוקדה בשני קווים לסימן מחיקה. ולא גרסינו לה. והכוונה, שאדמון וחכמים⁸⁰ נחלקו בכוונת הטענה: קנקני שמן. אדמון אומר, שהטענה היתה לקנקנים מלאים, וההודיה לקנקנים בלבד. ולכן יש כאן הודיה ממין הטענה. ואילו חכמים אומרים שכוונת הטוען היתה לשמן בלבד, וההודאה בקנקנים בלבד. ואין כאן הודיה ממין הטענה. והנה דברי רבא בבבלי כתובות, שם.

רבי לעזר. הוא ר' אלעזר בר' יוסי⁸¹.

מפיק לישנא. לא בא ר' לעזר בשם ר' אבון לתרץ קושיה כדברי המפרשים, ולא לחלוק על מה שקדם. לא בא אלא למסור חילוף לשון ל"קנקני שמן", שבדברי ר' זירא. ומצאנו כיו"ב בירושלמי. ראה מעשרות פ"א ה"א, מח ע"ד, שו' 12; ערלה פ"א ה"ב, סא ע"א, שו' 25; קידושין פ"ד ה"א, סה ע"ב, שו' 17. וראה ליברמן, "על הירושלמי", עמ' 48. ונראה, שלשון זה יש בו יותר משום טענת "שמן ולא קנקנים", מאשר "קנקני שמן".

77 ראה: ח' אלבק, "מבוא לתלמודים", תל-אביב, תשכ"ט, עמ' 274, ערך 'ר' אביאי'.

78 וכיו"ב הגהתי במאמרי הנ"ל בס' 2 ד"ה הא, עמ' א, סי' 1.

79 הגהה זו תתכן גם בנוסח שבכתובות לבדו. ייתכן גם לגרוס כך על-פי שבועות בלבד: אהן אמר אהן אמר קנקנים ושמן, ואהן אמר קנקנים ולא שמן; ואהן אמר אהן אמר שמן ולא קנקנים, ואהן אמר קנקנים ולא שמן. והיא היא. או בלשון קצרה: אהן אמר קנקנים ושמן, קנקנים ולא שמן; ואהן אמר שמן ולא קנקנים, קנקנים ולא שמן. והכל אחד.

80 הסגנון: ההן אמר... וההן אמר, מצוי בירושלמי. ראה ערלה פ"א ה"ד, סא ע"ב, שו' 18—19 = גזיר פ"ו ה"י, נה ע"ג, שו' 38; שקלים פ"ד ה"ז, מח ע"ב, שו' 52; נדרים פ"ח ה"ג, מא ע"א, שו' 4 = קידושין פ"ג ה"א, סד ע"ג, שו' 1—2. וכאן בא "וההן אמר" בלשון יחיד גם כשמדובר ברבים, באשגרת מונת. ראה במאמרי הנ"ל, עמ' ו, הע' 33.

81 ראה אלבק, שם, עמ' 386, ערך 'ר' אלעזר'.

עד כאן דננו בביטוי זה, כשהוא מופיע עם וי"ו התימה. יש מקום אחד יוצא מכלל זה בירושלמי, שבו ביטוי זה מופיע ללא וי"ו זו, ובניחותא. מקום זה הוא בסוטה פ"ח ה"ט, כג ע"א, שו' 22. וזה לשון הסוגיה שם (שו' 14—23):

כתיב ויספו השוטרים. אין לשון זה ויספו אלא לשון תוספת כאינש דאמר מוסיף אני על דברי רבי. תנו האחרונים מן התוספת. אמר רבי יוסי תרין תניין אינון. מאן דאמר מוסיף אני על דברי רבי אחד הראשונים ואחד האחרונים אמרן הוא אמרן רבו. מאן דאמר האחרונים מן התוספת הראשונים אמרו הוא אמרו רבו והאחרונים אמרו הוא ולא אמרו רבו. א"ר מנא חד תניי הוא ראשונים אמרן הוא אמרן רבו האחרונים אמרן הוא לא אמרן רבו. מתניתא פליגא על רבי יוסי שומע פרשה מפי כהן ואומרה לעם בכל לשון. וסופא פליגא על רבי מנא עוד דבר אחד היה מוסיף משלו. אין תימר כן אפילו על דרבי יוסי לית הוא פליגא דתני הראשונים אמרן הוא אמרן רבו האחרונים אמרן הוא לא אמרן רבו.

הסוגיה ישנה ב"שרידי ירושלמי", עמ' 216, בשינויי כתיב רגילים, בעיקר. וכ"ה בכי"ר (עם השיבושים המרובים השכיחים בכ"י זה).

האחרונים מן התוספת. הראשונים הן מ"דברו השוטרים" — "ואיש אחר יקחנה" (דברים כ, ה—ז), והאחרונים — הפסוק "ויספו השוטרים וכו'" (שם, ח). ובלשון אבוי בבבלי כאן מג ע"א: מודברו עד ויספו, מוסיפו ואילך.

מאן דאמר מוסיף אני ... אמרן הוא אמרן רבו. פירוש הפ"מ לעיל, ד"ה כתיב ויספו, קשה בעיני. שפירוש "מוסיף אני וכו'", לפי פשוטו, שהוא מוסיף מה שלא אמר רבו. שכ"ה שימוש של לשון זה. למשל: הוסיף ר"ע (כלאים פ"א מ"ג), הוסיף ר"ע ואמר (פסחים פ"א מ"ו), ועוד⁸². ובזבחים לד סע"א: לתלמיד שאמר לו רבו הבא לי חטים, והביא לו חטים ושעורים, שאינו כמעביר על דבריו אלא מוסיף על דבריו וכשר. וכיצד ייתכן, שר' יוסה מוציא מאמר זה מפשוטו. ולכן נראה שיש לגרוס כאן: אמרן הוא [לא] אמרן רבו. שהוא סובר שגם "ודברו השוטרים" דינם כ"ויספו השוטרים", והכל מדברי השוטרים⁸³. ובא "ויספו" לגלות על "ודברו".

הראשונים אמרן [כצ"ל] הוא ... ולא אמרן [כצ"ל] רבו. היא הדעה שנתבארה בבבלי שם; והיא דעת הספרי, פסקה קצג, עמ' 234; שם, פסקה קצז, עמ' 236.

מתניתא פליגא על רבי יוסי וכו'. צ"ל: שוטר שומע וכו'. וכ"ה ב"שרידי ירושלמי". וכ"ה לעיל כאן ה"א כב ע"ב, שו' 33, 35, בכי"ל ובכי"ר. ופירוש המאמר הראשון ברור לפי מה שהגהתי⁸⁴. אבל ההמשך: וסופא פליגא על רבי מנא וכו', לית ליה פתרא.

82 ראה בקונקורדנציה לבבלי כרך יו, ערך 'יסף', עמ' 406 ואילך.

83 ותהיה דעת ברייתא זו, כזו שבאה בתוספת לספרי דברים קצג, מהדורת פינקלשטיין, עמ' 234: "[ודברו השוטרים] עד כאן משות מלחמה מדבר מיכן אילך [כך ו] דברו השוטרים".

84 וסובר התלמוד עכשיו, שברייתא זו שנויה בשיטת התנא של "ויספו". שהרי לא נחלקו ר' יוסי ור' מנא אלא בפירושה של ברייתא זו, בין להגהתי בין לנוסח שלפנינו.

ואדרבה, סיפא זו מסייעת לדבריו. והק"ע מגיה: לא פליגא⁸⁵. ופירוש הפ"מ דחוק. וצ"ע. מכל-מקום, נראים הדברים שהמאמר "אפילו על דרבי יוסי וכו'" כאן הוא בניהותא. וכן פירשו המפרשים. ונראה עוד שיש להגיה בהמשך: [תפתר כמאן] דתני⁸⁶, כלומר דתני האחרונים מן התוספת⁸⁷.

85 הסגנון: וסופא פליגא על וכו', מצוי בירושלמי. ראה שבת פ"ז [ה"ו], יו ע"ב, שו' 35; יבמות פ"א [ה"ד], ה ע"ג, שו' 25; שם פ"י ה"ד, יא ע"א, שו' 12; כתובות פ"ב ה"ב, כו ע"ב, שו' 45; שם פ"א ה"ד, לד ע"ג, שו' 7; קידושין פ"ב ה"ט, סג ע"א, שו' 46. אבל לא מצאתי: וסיפא לא פליגא. ולדברי הק"ע היה צ"ל: וסופא מסייעה, כמו שהוא במגילה פ"א ה"י, עא ע"ב, שו' 35.

86 וכיו"ב הגיה ב"שערי תורת א"י", עמ' 374: תיפתר כמאן דמר. אבל הוא הרבה להגיה שם, כדרכו לפעמים, ובדה סוגיה מלבו.

87 שהרי הלשון: אמרן הוא וכו', הוא לשון הפירוש של ר' יוסי ור' מנא, לא לשון הברייתא.